

מדינה יהודית בדרך

גליון מס' 47 ♦ "מי בא" 219 ♦ י"ג אלול התשפ"ו

ועמך כולם צדיקים, לעולם יירשו ארץ

♦ הששית של נחמה

בהפטרת כי תבוא, המסתיימת בפסוק שבכותרת, מופיעה (ב"שישי" מן העולים לתורה) הברית **שבערבות מואב**, והיא כנגד **יסוד-יוסף**, הצדיק שומר הברית, צדיק-אמת שכאשר מתברר על מדתו, אינו "צדיק-לעצמו" המרשיע-ממילא את האחרים שאינם כמותו, אלא הריהו "עולה על גדותיו" ו"מצדיק" את כל האחרים, כיוסף לאחר שנתוודע לאחיו, וכפי שמסופר על רשב"י ור' יהושע בו לוי שלא נראתה הקשת בימיהם, משום שמכחם נחשבים כל בני דורם שומרי ברית (מתוך הבנתם כי מעלתם-שלהם נובעת מכח הדור כולו).

ההפטרה כולה עוסקת בכבוד ישראל וגאונו בגויים, בקיבוץ כל הגלויות עם "כספם וזהבם" וכל טוב הארץ-העולם ה**נאסף** אל ציון (כמו אל **יוסף** במצרים בשעתו) – "תחת היותך עזובה ושנואה, ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור". לא קשה לכל שופט-בצדק להודות כי משהו מעין המהפך הזה התרחש בדורותינו לנגד עינינו, מן הגולה והשואה לתקומה, שצלחה מעל ומעבר לכל הציפיות "לתפארת מדינת ישראל" (הנוכחית, שקשורה לדברי הרב קוק זצ"ל ממסורת רבינו הגר"א, לבחינת משיח בן יוסף) בגויים, אם-גם ברור עם-זאת שמדובר ב"מעין" בלבד, ב"ניצן" וסימן, כאשר הפרי הבשל, העיקר והשלימות עודם לפנינו.

♦ שתי בריתות

כפי שמודגש בסוף הפרשה, שמירת "הברית הזאת" (היא) למען **תשכילו**, אשר נראה כי הכוונה למעט או להוציא את ברית סיני שבתורת כהנים, שיחסית היא "ברית של צדיקים"-יראים, לעומת זו שלנו, שבערבות מואב, שהיא "ברית של בעלי תשובה"-מאהבה המהפכת זדונות לזכויות, וזאת על פי הכתוב "ויהי דוד לכל דרכיו **משכיל**" שפירושו **מצליח** להפוך גם לבב שונאיו להשלים עמו, שמנגידים רבותינו **לשאול** הצדיק-מדוד, שכתוב בו "בכל אשר יפנה **ירשיע**", כלומר מנצח בצדקתו-המרשיעה את אויביו.

לכך מתקשרת גם העובדה שהברית הזו האחרונה היא "תחת אשר לא עבדת... בשמחה", ואם כן תכליתה ותוצאתה להחיות ולשמח ולא רק ללמד לקח (וכפי שידוע מכמה וכמה צדיק-אמת ש"שמעו" בקריאת התוכחה **עצמה** את השמחה הנובעת ממנה.

ומסופר על הרבי מקלויזנבורג זי"ע שהחיה את עצמו לאורך כל תקופת ייסוריו ושרד בשואה על ידי הפסוק הנ"ל שלא מש מפיו).

וכן מתקשרים לכך דברי הרמב"ן ז"ל (וראו שם בהוכחותיו) שברית ערבות מואב מתייחסת במיוחד לחורבן **השני** ולגלות הארוכה. ומתאים גם לכך שהיא מופיעה **במשנה** תורה (שהוא בחינת התושבע"פ שבתורה שבכתב, **המשנה** שבתורה), אשר בלשון חז"ל "משה מפי עצמו אמרה", כחכם הדורש, וזו עצמה הסיבה שהיא "מרוככת" יותר על-אף אריכותה (כדברי רש"י על הפסוק "והיו שמך... נחשת והארץ... ברזל). במשנה תורה מופיע גם נוסח הדברות שבלוחות **שניות**, "לוחות של בעלי תשובה", שלאחר חטא העגל [בהם דווקא נאמר "טוב" במובן של חזק ומתקיים, כדברי רבותינו]. וידוע ש"סוף ישראל לעשות תשובה" ולהגאל גאולה שלימה, המבררת למפרע ש"עמך כולם צדיקים".

יחסית אפשר להתבטא שבברית הראשונה באים לביטוי "פנים של אימה שלמקרא" (ומשום כך אמר רב, ראש אמוראי בבל: חרד אני מן הכתוב בברית סיני "ואבדתם בגויים ואכלה אתכם ארץ אויביכם"), ובברית ערבות מואב "פנים מסבירות שלמשנה ולתלמוד" (ומכאן זה ניתן להרגיע את חרדת רב ולהסביר כי מדובר ב"אבידה המתבקשת" וב"אכילת קישואים ודלועים" החוזרים וצומחים). אך לשם הבנה לעומק של כל זה, אנו מבקשים לחזור מעט לאחורינו, להפטרת כי תצא.

♦ "כי מי נח זאת לי" –

כאשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ, כן נשבעתי מקצוף עליך ומגעור בך". כך נאמר בסוף הפטרת "רני עקרה" של כ"תצא. לכאורה לא אמור להיות קשר מיוחד בין הקריאות להפטרות בשבע הנחמתא. אולם כאן נראה להצביע על קשר מופלא, בשים לב לכך שהפטרה זו **עצמה נקראת בפרשת נח**:

בסיום המבול – שעיקרו ב-40 יום – אומר ה' אל לבו: "לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם, כי יצר לב האדם רע מנעוריו, **ולא אוסיף עוד להכות את כל חי** כאשר עשיתי", ובפרשת כי תצא נאמר: "...כדי רשעתו במספר **ארבעים** יכנו, **לא יוסיף, פן יוסיף** להכות... ונקלה אחיך לעיניך. דומה כי הקשר הזה די מובהק, ואומר "דורשני", וכך נדרוש בדרך אפשר:

נבואה ונחתמו כתבי הקדש, ולולי הותיר לנו ה' שריד כמעט, לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט [בעוד שקדושה שניה לא בטלה, ותורה שבעל פה שקיבלו מאהבה ממשיכה ומצטברת ומוסיפה והולכת ביתר שאת, גם לאחר החורבן השני ולכל אורך הגלות עד ימינוֹ אלה].

♦ ולסיום – הערה משמעותית מסיפור המבול

בניגוד למה שרגילים לחשוב, נראה כי השלֵוה המופלאה המתוארת באריכות במדרשות (על פי הכתוב באיוב כא), אינה פרי הצטברות של כל עשרת הדורות מאז ימי אדם הראשון, אלא פיתוח של הדור העשירי בלבד, ב-600 השנים שמאז הולדת נח, אשר אז אמר למך "זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה'", כלומר מספיק ודי לקללת האדמה שעד הנה! ראוי שיתן ה' מעתה הזדמנות חדשה לעולם וישיב את האדם לגן עדן! עד אז רק שושלת אחת, זו המתוארת בתורה, שמרה על (זכרון) צלם האדם, ואילו הבנים והבנות האחרים סבכו חסרי מזון בג'ונגלים ואולי טרפו זה את זה כחיותיוֹ. אבל ה' נשמע לתפילת־בקשת־נבואת למך (שאלמלא כן למה נכתבה), והעולם פתאום החל להוות מקום נאה לחיות ולהתרבות בו, החלה תעשיית ברזל ונשק (בידי צאצאי קין, ובמקביל מחרשה וכלי עבודה בידי נח), ופיתוח מקנה וקנין, והאנשים החלו לשיר בכנור ועוגב. ועל כך נאמר בסמוך אחר דברי למך: ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות (טובות מראה) יולדו להם. דא עקא שעצם הפיתוח והשלוחה גרמה להם לקלקל בגזל ועריות, לומר לא־ל סור ממנו ודעת דרכיך לא חפצנו!

מה צריכה להיות התגובה האלקית לכל זאת? לכאורה: השבת קללת האדמה! אך הרי נח השתמש בברכה לטובה ולא לקלל! לפיכך גזרה החכמה האלקית: מוטב שייעקר העולם כולו ובלבד שלא תחזור הקללה! סוף אדם למות כך או כך אבל הברכה והקידמה לא תסור! העולם ילמד לקח ויחזור ויתאושש מכל האסונות שיארעו לו, וגם לא יוכל להאריך ברעתו עד שייגזר דינו לכליה גמורה. וכך בא אברהם ו"קִיבל שכר כולם" והעמיד את העולם על מסלול חיובי ההולך ומשתלם בכיוון אחד בלבד ללא דרך נסיגה לאחור. עד עצם היום הזה, ועל אף האסונות הגדולים והקטנים שבדרך.

ומה יש לנו לשמוע מכל זה? – שאין נכון לאדם ולעם על פי רוח תורת אמת לשקוע בטרומות שמן העבר ולהתבוסס במספרי ההרוגים והנופלים, אלא מגמת פניו תהיה קדימה, לעשות חיל, למהר להתנחם ולהתאושש ולבנות באומץ־לב עולמות חדשים ונאים יותר ומקויימים יותר, עד לתיקון שלם כחפץ הבורא ששמח במעשיו כי רואה את סופם הטוב, וזו הגישה הנכונה להחליץ באמת ממוראות השואה עד שיבוא יום – ותבוא תקומה שלימה ומופלאה – וימצא פשר לשואה, עד שנוכל לומר באמת ובתמים אודך ה' כי אנפת בִּי, ישוב אִפְךָ ותנחמני [ואם תאמר: ונקמה בעושי רשעה מה תהא עליה? – על כך בשבוע הבא בעזרת ה'].

יצירת הוולד היא ב-40 יום, וכאשר העולם מתקלקל לגמרי, באה הפורענות על כל ההוויה ב-40 ימי המבול, אך מי יודע אם ישרדו נח ותיבתו – המצב "גבולי" לגמרי וקרוב לאפיסה מוחלטת, עד שכמעט־קט לא תהיה התאוששות והמשכיות לעולם, וכאן לוקח כביכול הקב"ה אחריות על עצמו ואומר: הרי את גרעין היצירה אני הוא זה שיצירתי עם יצר רע־רעוע, ולא רק החוטא אשם, ולכן מעתה לא אביא את העולם למצב גבולי "מפחיד" כזה, אלא אעשה לו "משמרת" והרחקה מסויימת מן הגבול בכדי שיוכל לשוב ולהתאושש.

ומכאן למלקות ארבעים – אכן ראוי לחוטא שעבר בזדון על "מימרא דרחמנא" ללקות ולהגיע עד שערי מות (כי "מלקות במקום מיתה הן עומדות"), אך "עד ולא עד בכלל" ויש לאפשר לו להתחיל מחדש, ולכן "באו רבנן והפחיתו אחת!" ויפה כוחם של חכמים לדרוש כנגד פשוטו של מקרא, ולומר: "במספר ארבעים" ולא ארבעים בכלל! (כלומר את האחרונה סופרים אך לא מבצעים בפועל), ודיינו ב-39, "מכות הראויות להשתלש" ויוכל הגוף לשאתם בלי להתמוטט לגמרי, ובסופו של דבר מתפרש הכתוב (כדברי הרמב"ם, אולי בהשראת דברי ה' לאחר המבול): "לא יוסיף פן יוסיף" – אל תגיע עד הגבול ממש, פן תעבור אותו! וכשם שחכמים נדרשים לעשות "משמרת" לקיום התורה, כך נתון להם כח להראות פנים מסבירות ולפרש את המקרא באופן העושה משמרת לעונש ומקל אותו במקצת, כך שניתן לעמוד בו!

♦ ובחזרה לברית ערכות מואב –

עם כל אורכן (ואימתן) של הקללות בפרשה – והגלות הארוכה שבעקבותיהן – עצם העובדה שהן באות בלשון משה, הדורש כחכם, נותנת להם "כח ספיגה", ומאפשרת לעמוד בהם, ואפילו להגיע בעקבותיהן ליציבות־ייתר (ראו רש"י ריש נצבים בשם ר' משה הדרשן); יכולות הן שלא להתממש כפשוטם אלא "לצאת ידי חובה" בחלישות הדעת למי שמאמין בהן, "לוקח אותן ברצינות" ולא אומר: "שלום יהיה לי כי בשרירות לי אלק". ואפילו אם חלילה יתממשו, כבדוגמת השואה האיומה בדורותינו, עם ישראל כגוף אחד רחוק היה מאד מחשש התמוטטות כללית, ובזמן קצר להפליא התאושש וחזר לעצמו בכוחות מחודשים [וכאן מקום להזכיר את דברי הרבי מסלונים ז"ל בעל "נתיבות שלום", כי פשוט בעיניו שהריבוי הטבעי הבולט והקלי־חסית בדורותינו, מתאפשר משום שמדובר בנפשות הנספים בשואה ששבות ונולדות!]. כך גם מבחינת התחדשות התורה (שגם עליה קמו הצוררים), שחוזרת ביתר שאת וביתר עוז.

וכל זאת לעומת חורבן ראשון (אליו מתייחסות הקללות שבברית חורב כדברי הרמב"ן הנ"ל) וגלות בבל שבעקבותיו, שעם כל קיצורה, היתה קרובה מאד לכילוי גמור של עם ישראל, שאמרו לעצמם: עבד ששילחו רבו ואשה שגירשה בעלה, יש לזה על זה כלום?! – נהיה כגויים וכמשפחות הארצות! וכך בארץ – "52 שנה לא עבר איש ביהודה", ולכן גם "קדושה ראשונה בטלה" ופסקה